

WEBERYAN BİR HATIRLATMA: KARİZMA KAVRAMININ TEORİK KRİTİĞİ (ARAŞTIRMA SORUSU VE DOKÜMAN ANALİZ YÖNTEMLİ BİR ÇALIŞMA)

Hakan KARA¹
Serhan GÜVEN²

Öz

Bu çalışmanın amacı, Weber'in görüş ve düşünceleri temelinde karizma kavramına yapılan eleştirileri, önerileri ve katkıları araştırmaktır. Amaç doğrultusunda araştırma soruları ve doküman analizi olmak üzere ikili bir bütünlük nitel yöntem izlenmiştir. Araştırma sorularının yanıtları için alanyazında Weber'in karizma kavramı üzerine yapılmış çalışmaların bulgularına başvurulmuştur. Elde edilen bulguları sistematize etmek ve karizma kavramına yönelik eleştirileri, önerileri ve katkıların teorik kritiğini yapmak için doküman analizinden yararlanılmıştır. Bulguların kritiği, karizmanın atfedildiği lider, takipçiler ve koşullar gibi üç unsur üzerinde yoğunlaşmaktadır. Karizma kavramının kökenlerine ilişkin bulguların kritiği sürmüş olsa da kavram üzerindeki kritiğin temelini Weber'in görüş ve düşüncelerinin oluşturduğu söylenebilir. Her ne kadar karizma kavramı, Weber'in yirminci yüzyılının başlangıcına tarihlenerek genel kabul görmüş olsa da alanyazından ulaşılan kaynaklar üzerinden karizma kavramına eleştiri, öneri ve katkılar temelinde kritiğinin yakın tarihe kadar sürdüğü izlenmektedir. Bu durumun dünyada (*kriz/değişim/yenilik*) güncelliğini koruduğu için karizma kavramına olan ilgiyi gösterdiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Weber
Karizma
Lider
Takipçiler
Koşullar

Makale Hakkında

Derleme Makale

Gönderim Tarihi : 06.09.2023
Kabul Tarihi : 21.09.2023
E-Yayın Tarihi : 15.10.2023
DOI : 10.58702/teyd.1356166

¹ Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Otobüs Kaptanlığı Bölümü, e-posta: hakan.kara@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9480-4904.

² Başöğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, e-posta: serhan-guven@hotmail.com, ORCID: 0009-0003-5047-989X.

A WEBERIAN REMINDER: THEORETICAL CRITIQUE OF THE CONCEPT OF CHARISMA (A STUDY ON RESEARCH QUESTIONS AND DOCUMENT ANALYSIS METHOD)

Abstract

This study aims to investigate the criticisms, suggestions, and contributions to the concept of charisma based on Weber's views and ideas. For this aim, a dual integrated qualitative method, namely research questions and document analysis, was followed. For the answers to the research questions, the findings of the studies on Weber's charisma concept in the literature were analyzed. Document analysis was used to systematize the findings and theoretically critique the criticisms, suggestions and contributions to the concept of charisma. The critique of the findings showed that charisma is centered on three elements such as leader, followers and conditions to which charisma is attributed. Although the critique of the findings on the origins of the concept of charisma has continued, Weber's views and ideas have been seen to form the basis of the critique on charisma. Although the concept of charisma has been generally accepted by dating it to the beginning of Weber's twentieth century, it is observed that the criticism of the concept of charisma on the basis of criticism, suggestions and contributions to the concept of charisma has continued until recent dates. It is thought that this situation shows interest in the concept of charisma as the conditions (*crisis/change/innovation*) in the world remain up to date.

Keywords

Weber
Charisma
Leader
Followers
Conditions

Article Info

Compilation Article

Received : 06.09.2023
Accepted : 21.09.2023
Online Published : 15.10.2023
DOI : 10.58702/teyd.1356166

Kaynakça Gösterimi: Kara, H. ve Güven, S. (2023). Weberyian Bir Hatırlatma: Karizma Kavramının Teorik Kriğiği (Araştırma Sorusu ve Doküman Analiz Yöntemli Bir Çalışma). Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 4 (2), 376-396.

Citation Information: Kara, H. and Guven, S. (2023). A Weberian Reminder: Theoretical Critique of the Concept of Charisma (A Study on Research Questions and Document Analysis Method). Journal of Society, Economics and Management, 4 (2), 376-396.

GİRİŞ

Weber'in, alanyazında görüş ve kritiğiyle oldukça önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Weber, herhangi bir ideale veya teoriye bağlanmaksızın, tamamıyla mevcut gerçeklere uyum sağlayarak amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmak olan realpolitik konusunda iyi bir gözlemcidir. Liberal olarak, liderlerin kendisini ve sosyal davranışlarını anlama biçimine özel bir yer vermiştir (Swedberg, 2003: 283). Weber'in öneminin sürmesinin bir nedeni de kendi dönemindeki başlıca yöntem tartışmalarının uç noktaları arasında yer alması ve bu tartışmaların sonraki nesil sosyal bilimcilerde yankı bulmaya devam etmesidir (Eliaeson, 2000: 241). Karizma kavramı, Weber tarafından kullanılan en popüler kavramlardan biridir. Kavramlar popülerlik kazandıklarında genellikle teorik ve felsefi derinliklerini yitirebilme olasılığı taşır (Riesebrodt, 1999: 1; Terlouw, 2010: 337). Ancak bu durumun Weber'in karizma kavramı için söz konusu olmadığı söylenebilir. Alanyazında Weber'in, karizma kavramı üzerindeki görüşleri inceleme konusu olmaya devam ettiği, kavramın farklı koşullarda (*kriz/değişim/yenilik*) lider ve takipçilerine yaptığı göndermelerinin hala geçerli ve kullanılabilir olduğu, görüşlerindeki eksikliklerinin inceleme konusu yapılarak güncel yapısal eleştirilerin sürdüğü izlenebilmektedir. Bu çalışmada Weber'in karizma kavramı ile ilgili görüşlerinin bir bütünlük içinde olduğu vurgusunun yapılması için Weberyen kavramından yararlanılmıştır. Koşulların (*kriz/değişim/yenilik*) güncelliğini koruyarak dünya genelinde devam ettiği düşünüldüğünde, karizma kavramına atfedilen bireylerin olması da olası gözükmemektedir. Bu yüzden Weberyen bir hatırlatma olarak karizmaya daha yakından bakılmış, alanyazından yararlanacak olanlara, Weber'in görüş ve düşünceleri temelinde araştırma sorularına yanıt aramak üzere doküman analizinden yararlanılarak, karizma kavramı üzerinden yapılan teorik eleştiriler, öneriler ve katkılar araştırılmıştır. Benimsenen yöntemler doğrultusunda elde edilen bulguların teorik kritiği, karizma kavramının kökeni, Weber'in görüş ve düşünceleri, lider, takipçiler ve koşullar başlıkları altında sistematize edilerek yapılmıştır.

1. Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Weber'in görüş ve düşünceleri temelinde karizma kavramına yapılan eleştirileri, önerileri ve katkıları araştırmaktır. Böylece Weber'in karizma kavramına daha yakından bakılarak, kavramın teorik kritiği yapılmaya çalışılmıştır. Amaç doğrultusunda araştırma soruları ve doküman analizi olmak üzere ikili bir bütünlük nitel yöntem izlenmiştir. Araştırma sorularının yanıtları için alanyazında Weber'in karizma kavramı üzerine yapılmış çalışmaların bulgularına başvurulmuştur. Elde edilen bulguları sistematize etmek ve karizma kavramına yönelik eleştirilerin, önerilerin ve katkıların teorik kritiğini yapmak için doküman analizinden yararlanılmıştır. Bilindiği üzere doküman analizi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanan (Sak, vd., 2021: 227) basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir (Kıral, 2020: 173).

Aşağıda bu çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanmış araştırma soruları ve doküman analizi yönteminin adımları ve içeriği belirtilmiştir.

1.1. Araştırma Soruları

Mevcut alanyazından yararlanılarak, Weber'in görüş ve düşünceleri temelinde karizma kavramına yapılan eleştirileri, önerileri ve katkıları belirlemek amacı ile aşağıdaki araştırma soruları tasarlanmıştır.

- Karizma kavramının kökenindeki tartışmalar nelerdir?
- Weber, karizma kavramına yönelik görüş ve düşüncelerini nasıl ele almıştır?
- Weber'in karizma kavramına yönelik eleştiriler nasıl ve hangi yönde, karizma kavramının güncel ve geçerli olduğunu desteklemek için öneriler, katkılar hangi temelde ve nasıl yapılmıştır?

1.2. Doküman Analizi

Alanyazın üzerinden Weber'in karizma kavramı üzerine yapılan çalışmalar taranmıştır. Tarama aşamasında elde edilen bulguların teorik kritiği için doküman analizi yönteminden yararlanılmıştır. Doküman analizi aşamaları da şu şekilde izlenmiştir (Güzeler ve Arkan, 2022: 1245):

- Dokümanlara ulaşma;** alanyazında karizma üzerine yayınlanmış çalışmalara ulaşılması,
- Özgünlüğü denetleme;** alanyazında bulunan karizma üzerine yapılmış teorik Türkçe ve İngilizce kaynakların incelenmesi ve İngilizce kaynakların Türkçe 'ye çevrilmesi,
- Dokümanları anlama;** teorik bulguların ayırıştırılması,
- Bulguların değerlendirilmesi/kritiği;** bulguların teorik kritiğinin yapılması için sistematize edilmesi,
- Bulguları kullanma;** karizma kavramına yapılan eleştiriler, öneriler ve katkılar karizma kavramının kökeni, Weber'in görüşleri, lider, takipçiler ve koşullar gibi sistematize edilen başlıklar temelinde teorik kritiğinin yapılması.

2. Bulguların Teorik Kritiği

Alanyazının bir olması gerekçesiyle Türkiye ve yabancı alanyazın ayrımı yapılmaksızın araştırma sorularının yanıtlanması ve doküman analizi ile elde edilen bulguların teorik kritiği, araştırma soruları kapsamında aşağıda başlıklar altında yapılmıştır.

2.1. Araştırma Sorusu 1: Karizma kavramının kökenindeki tartışmalar nelerdir?

Karizma Kavramının Kökeni: Karizma, bazı insanların sahip olduğu ve başkalarıyla derin bir duygusal düzeyde ilişki kurmalarını ve onlara ilham vermelerini sağlayan özel bir özelliktir. Karizmaya sahip bireyler başkaları için çekici olma, ilham verici olma ve etkili iletişimciler olarak nitelendirilme eğilimindedir. Karizma kavramı sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, iletişim ve diğer disiplinlerde geniş bir şekilde tartışılmış olsa da kavram çok zor bir içeriğe sahiptir (Riggio, 1998: 387). Kavramın ne anlatmak istediğini kökenlerinde aramak gerekmektedir.

Karizma kavramının kökenleri oldukça eskidir. Karizma kavramı milattan sonra birinci yüzyıla kadar kullanılmamıştır. Kavram orijinal ve en kapsamlı hâliyle ilk defa Aziz Paul tarafından kullanılmıştır (Çaycı ve Aktaş, 2018: 656). Aziz Paul tarafından kavram,

kehanet ve şifa gibi biçimlerde kendini gösteren ilahi lütfun armağanlarını tanımlamak için kullanılmıştır (Eatwell, 2006: 141). Kavram, ilk önce sıradan bir şekilde tanımlanamayan bireysel güç veya özellikleri ifade etmek için kullanılmıştır (Töremen, vd., 2015: 28). On dokuzuncu yüzyılın sonlarında ise Sohm tarafından kavram, esin kaynağı olan bireylerin Hıristiyanlığı kurtuluş misyonunu taşıyan karizmatik Katolik Kilisesi'ne dönüştürme biçimine ilişkin tarihsel analizinin bir parçası olarak ele alınmıştır. Yirminci yüzyılın başlarından beri karizma kavramı özellikle 1918 sonrası dönemde yeni siyasi hareket biçimleri ve diktatörlük rejimlerinden liberal demokrasiye karşı çıkacak meydan okumaları pek çok yönden öngören Alman sosyolog Max Weber ile ilişkilendirilmiştir (Eatwell, 2006: 141). Weber'in, kendisinin ve başkalarının liderlik savlarını haklı çıkarmak için Aziz Paul'un karizma (*lütuf, armağan*) kavramını kullanmasını araştırmasının, erken dönem Hıristiyan kilisesi üzerine yapılan araştırmalara dayandığı söylenebilir (Bass, 1999: 541; Breuilly, 2011: 478-478; Nisbett ve Walmsley, 2016: 3; Şahin, 2020: 288).

Karizma, ilk kez Amerika'da 1960 ve 70'lerde popüler bir kavram haline gelmiştir. Webster, Sözlüğü'nde karizma kavramı, bir devlet adamı ya da kumandan için duyulan sadakat veya hayranlık hissini ortaya çıkartan şahsi liderlik sihri olarak tanımlanmaktadır. Benimsenmeye başlandığı tarihten itibaren karizma kavramı, siyasi veya savaşlar dışında diğer alanlardaki liderler için de yaygın şekilde kullanılmıştır (Demircioğlu, 2015: 53). Ancak yine de karizma kavramının tarihi belirsizliğini koruduğunu söylemek abartılı olmayacaktır (Smith, 1998: 34; Töremen, vd., 2015: 28).

Belirsizliğe karşın Weber'in çalışmaları karizmatik liderlik konusundaki çalışmaların başlangıç noktasını oluşturmuştur. Weber, karizma kavramını teolojiden ödünç alarak onu sekülerleştirmiştir. Çağcıl toplumla ve özellikle de baskı ve özgürlük süreçleriyle ilgilenmiştir. Bir sosyolog olarak, bazı insanların baskı altına alınmasını, diğerlerinin ise baskı altına alınmasını sağlayan koşulları anlamaya çalışmıştır (Nisbett ve Walmsley, 2016: 3). Weber'in öncü rolü herkesçe bilinmektedir; ancak, bunun dışında alanyazında geçen bazı tartışmaları da belirtmek gerekmektedir. Söz gelimi, alanyazında Weber'in karizmatik kavramını Sohm'dan uyarladığı ve Sohm'un da Aziz Paul'un *Korintlilere Mektupları*'nın mirasına gönderme yaptığı görülmektedir. Öte yandan Talcott Parsons, Weber'in karizma kavramını ilk kez kullanan kişi olduğunu belirtmiştir. Bensman ve Givant ise kavramın bu kullanımı için Sohm'a gönderme yaparak tartışmıştır. Tucker'de, Weber'in karizmatik kavramını ortaya attığını, ancak Weber'in bu kavramı Troeltsch'tan aldığını ve Sohm'un çalışmaları üzerine dayandığını belirtmiştir (Smith, 1998: 34; Taylor, 2012: 196). Her türlü farklı tartışmalara karşın yine de karizma kavramı, Weber'in görüş ve düşünceleri üzerinden genel bir onama görmüştür.

2.2. Araştırma Sorusu 2: Weber karizma kavramına yönelik görüş ve düşüncelerini nasıl ele almıştır?

Weber'in Görüş ve Düşünceleri: Weber, tarihteki tüm yaratıcı hareketlerin kendi içinde karizmatik bir devrimle başladığını ısrarla vurgulamış (Eşki, 2010: 192), karizma kavramını, insanların birbirleriyle kurdukları öznel olarak anlamlı ilişkiler çerçevesinde bir iktidar anlayışının geliştirdiği baskı/zorbalık olarak kullanmıştır (Breuilly, 2011: 478-478). Ancak Weber, iktidar anlayışının geliştirdiği baskı/zorbalık için birinin iradesini diğerinin iradesine

karşı empoze eden iktidar (*macht*) ile tüm taraflarca yasal olarak kabul edilen erk (*herrschaft*) arasında ayırım yapmadan da geri durmamıştır. Yine de *herrschaft*'ı erk olarak çevirmek, kavramı fazlasıyla bireysel bir özelliğe indirgemektedir. *Herrschaft* sosyal bir kavram olarak siyasi denetim, sosyal yapı, örgütsel ve mekânsal süreçler ve uygulamalara gönderme yapmaktadır. Buna karşın, *herrschaft* kalıcı ve değişmez değildir. Diğer bir deyişle, zamanla dönüşebilir. Weber, ideal *herrschaft* türlerini tanımlarken, özelliklerini birleştirmiştir (Terlouw, 2010: 337; Zeybekoğlu ve Alkan, 2021: 660).

Weber'in en bilinen başarılarından birisi de yasal erke ilişkin üç kavramı formüle etmesidir. Bunlar, geleneksel, yasal-rasyonel ve karizmatiktir. Karizma kavramı, Weber'in din sosyolojisinden kaynaklanmış, sosyolojisi üzerine Birinci Dünya Savaşı öncesi yazılarında kullanmaya başlanmıştır. Savaş zamanı siyasi yazılarında odak noktasını değiştirmiştir (Eşki, 2010: 189; Breuilly, 2011: 478-478; Özdemir, 2014: 72; Akçakaya, 2016: 282; Bars, 2020: 253; İpek, 2021: 72; Demir ve Yirci, 2021: 235; Yüksel, 2022: 144). Ancak Weber'in yazıları onun karizma kavramı konusunda oldukça belirsiz olduğunu göstermektedir. Bu durum neo-karizmatik teorisyenler arasında Weber'in karizma ile gerçekte neyi belirttiğini ve bireyin nasıl karizmatik hale geldiği veya karizmatik olarak nasıl algılandığı konusunda düşünce karışıklığına yol açmıştır (Jayakody, 2008: 482; Karaarslan, 2018: 340).

Weber'in çalışmalarının sınırları çerçevesinde karizma kavramının ne olduğu sorusunun yanıtı teolojik anlamının dışında aranmalıdır (Smith, 2013: 5). Weber, karizmanın anlamını bizzat değiştirerek teolojiden, sosyolojiye aktarmıştır (Bass, 1999: 541). Weber'e göre bu sorunun sosyolojik yanıtı karizmanın koşullar (*kriz/değişim/yenilik*) arasındaki yakın bağlantısında aranmalıdır. Değişimci gibi karizmatik savlar da kriz zamanlarında takipçiler kazanmasında önemli işlevi bulunmaktadır. Weber'den önce karizma, Tanrı'nın lütuf armağanını ifade eden tanıdık bir teolojik kavramdı. Ancak bugün, Weber'in bu kavram ile ilgili olarak yeniden teorik kritiğinin yapılmasını gerekli kılmıştır. Hitler'in hızlı yükselişi ve düşüşü göz önüne alındığında da yeni bir statü kazanmıştır. Karizma tamamen sosyolojik bir bakış açısıyla, teolojik kökeninden öte sosyal bir statü olarak görülmektedir. Karizmayı aynı anda bireysel ve sosyal olarak tanımlamaya çalışmakla birlikte, kavrama taşıyıcılarına yetki veren karşı konulmaz bir bireysel etki gücü olduğu düşüncesi egemen olduğu görülmektedir (Smith, 2013: 5).

Weber, yasal ve gücün üçlü bir ideal-tip sınıflandırmasına yönelik, dikkate değer ölçüde geniş araştırmalarından elde ettiği kavrayışları geliştirmiştir. Bunlar arasında, Monarşiler gibi sistemlerle ilişkilendirdiği geleneksel olarak adlandırdığı *birinci* tür bulunurken; *ikincisi* bürokratik olarak adlandırmış, demokrasi ve siyasi partiler gibi örgütler ile ilişkilendirmiştir. Karizmatik olarak adlandırdığı *üçüncü* türde, Weber'in ana odak noktası, kriz koşullarında liderlerin ortaya çıkmasıydı. Weber, bu tür karizmatik liderlerin, rasyonel ekonomik sorunlarla büyük ölçüde ilgilenmemekle birlikte, takipçiler çekebileceğine inanmıştır (Tucker, 1968: 731; Eatwell, 2006: 141; Taylor, 2012: 195-196).

Weber, karizma kavramı üzerine düşüncelerini farklı zaman ve yayınlarda belirtmiştir. Weber'in karizma kavramını kullandığı üç farklı yazı bulunmaktadır. *İlk olarak, Ekonomi ve Toplum'* da savaş ağaları, avcı reisleri, büyücüler ve şehir devleti demagogları gibi figürleri göz önünde bulundurarak çoğunlukla çağcılık öncesi toplumlardan alınan birçok örnek sunmuştur. Karizmatik ve geleneksel liderlik arasındaki ilişkiye dair papaların nasıl bir görev

karizmasına sahip olduğu gibi ayrıntılara yer vermiştir. *İkinci olarak Weber*, savaş sırasında ve sonrasında kaleme aldığı siyasi yazılarında, kısmen Almanya'nın dinamik liderliğinin nerede bulunabileceği ve bulma çabalarında, özellikle siyasi partilerin seçilmiş liderlerinin çağcıl karizmatik liderliğine odaklanmıştır. İlgisi aynı zamanda genel olarak baskı/zorbalıktan çağcıl devlete kaymıştır. *Üçüncüsü, Ekonomi ve Toplum'* da yayınlanan savaş sonrası yazısında Weber, karizma kavramını herhangi bir tarihsel ortamda sosyal ilişkileri analiz etmek için kullanılacak birçok evrensel ideal türden biri olarak geliştirmiştir (Breuilly, 2011: 479; Taylor, 2012: 195). Weber kavramın psikolojik bileşenini sosyal ve ilişkisel faktörlerden daha fazla vurgulamasına karşın, son ikisinin unsurların onun çalışmalarının tamamına yayıldığı söylenebilir (Epley, 2015: 8).

Weber'in dine ilgisinin olduğu da açıktır. Weber'in ilgisi dinin ahlaki rasyonalizasyona katkısı üzerinedir. Bu nedenle ne dini tanımlar ne de bir din teorisi ortaya koyar. Bununla birlikte, Weber'in karizma kavramına ve onun dönüşümüne dayanan örtük bir din tanımı ve teorisiyle çalıştığı son derece de belirgindir (Riesebrodt, 1999: 2-11). Teolojiden alınan Weber'in karizma kavramı, sosyologların, ilahiyatçıların ve diğerlerinin ilgisini çekmiştir. Kavramın teolojisindeki kökeni, dinsel bir hava katmaktadır. Yanlış da olsa, Weber'in bu kavramı kökeni itibarıyla kullanması, onun her şeyden önce din ve kutsallıkla ilgilendiği izlenimini güçlendirmektedir (Smith, 2013: 5). Çünkü Weber'e göre karizma, olağanüstülük anlamına geliyordu (Aşkun, 1971: 57; Edizler, 2010: 138; Demircioğlu, 2015: 53; Nisbett ve Walmsley, 2016: 3; Yolcu, 2017: 188; Aydın, 2018: 33).

Weber sonrası çalışmaların büyük bir kısmı karizmatik liderlerin özelliklerini tanımlamaya odaklanmıştır. Söz gelimi bir çalışma, karizmatik liderlerin vizyoner, duyarlı takipçilerine karşı açık sözlü, takdir edilen ve güvenilir olduğu gibi özellikleri betimlemiştir (Mio, vd., 2005: 287). Bu doğrultuda Weber'in karizma kavramını liderin doğüstü yeteneği, nesnelere veya bireylerde bulunan kutsal veya saygı duyulan bir öz ve bir bireyin çekiciliği olarak en az üç anlamda kullandığı söylenebilir (Epley, 2015: 9). Weber'in karizmatik liderlik üzerine yaptığı çalışmalara yönelik yorum ve eleştiriler çok çeşitli şekillerde gözükmele birlikte, Weber'in teorilerinin reddedilmesi veya değiştirilmesi, Weber'in teorilerine ne ölçüde katılıp katılmamaya bağlıdır (Epley, 2015: 5). Yine de Weber'in görüşleri ve karşısındaki eleştirilerin yoğunluğu lider kavramında toplanmaktadır.

2.3. Araştırma Sorusu 3: Weber'in karizma kavramına yönelik eleştiriler nasıl ve hangi yönde; karizma kavramının güncel ve geçerli olduğunu desteklemek için öneriler, katkılar hangi temelde ve nasıl yapılmıştır?

Lider: Weber, karizma yeteneğinin doğasına, karizmatik liderlerin bireysel özelliklerine veya davranışsal özelliklerine değinmemiştir. Weber'in asıl görüşü, bu tür liderlerin olağanüstü derecede kahraman oldukları, saygıyı, sevgiyi, güveni, bağlılığı, itaati ve bireysel fedakârlığı emretme yeteneğine sahip olduklarıydı. Bu dini imalar açıkça kavramın kökenine karşılık gelmektedir. Weber, başlangıçta karizmaya gönderme yapan olağanüstü özelliklerin öğrenilemeyeceğini veya öğretilmeyeceğini, yalnızca uyandırılabilceğini ileri sürmüştür. Karizmayı uzun, yoğun ve sıkı bir eğitimle öğrenilebilecek bir şey olarak algılamış (Nisbett ve Walmsley, 2016: 3), liderlerin karizmalarını kanıtlayıp kanıtlamadıklarıyla ilgilenmiş, değer yargularından öte, takipçilerinin kritiğine ve karizmanın genellikle en belirgin olduğu alanın

dini liderlik olduğuna vurgu yapmıştır (Epley, 2015: 7). Bu kritiği karizma tanımı üzerinde etkili olduğunu belirtmeye yönlendirmektedir. Söz gelimi, Weber çalışmaları ekseninde karizma kavramının, saf haliyle kazanılmış çıkarlara veya güce değil, yalnızca bir bireyin özel yetkisine olan inanca dayanan belirli bir erk türü olarak açıklanmasını benimsemiştir (Riesebrodt, 1999: 2-11).

Weber'in karizmatik lider kavramsallaştırması göz önüne alındığında ise, örgütsel basamaktaki veya bürokratik yapıdaki biçimsel konumlara vurgu yapmak gereksizdir. Weber, karizmatik liderlerin bürokratik yapı içinde atanmış veya seçilmiş değil, örgütün biçimsel olmayan yapısında var olduğunu düşünmüştür. Diğer bir deyişle, karizmatik bir liderin örgütte yönetici veya lider unvanına sahip olması gerekmez. Aksine, karizmatik liderler sıkıntı, anormallik veya aşırı coşku bağlamalarında aniden ortaya çıkarlar ve yeni ortaya çıkan liderin yetenekleri artık mevcut olmadığında da aynı şekilde aniden ortadan kaybolurlar (Milosevic ve Bass, 2014: 226). Yine Weber'e göre, karizmatik liderler başkalarını büyüleyen olağanüstü bir niteliğe sahiptir; ancak, bu özellik liderin özellikleri ile takipçilerin lidere bağlılığı ve liderin liderliğine olan inancı arasında bulunmaktadır (Riggio, 1998: 388; Bell, 2013: 83).

Karizma kavramı, Weber tarafından daha ayrıntılı olarak tartışıldığında, karizmatik ilişkilerde, geleneklere veya yasalara itaat edilmediğinde, takipçilerin lidere atfedilen basamaktaki yeri ile değil, karizmatik liderin bireysel buyurma erki ile yasallaşan isteklerine boyun eğdiklerini ileri sürmüştür (Barbuto, 1997: 690; Riggio, 1998: 387-389; Beyer, 1999: 310; Popper, 2000: 729-730; Breuilly, 2011: 480; Smith, 2013: 5). Sözgelimi, alanyazında karizma odaklı tanımlama, siyasette (*Adolf Hitler, Benito Mussolini, Franklin Delano Roosevelt vb.*), dini alanlarda (*İsa Mesih, Jim Jones vb.*), sosyal hareketlerde (*Mahatma Gandhi, Martin Luther King, Malcolm X vb.*) ve iş dünyasında (*Lee Iacocca, Mary Kay Ash, John Z. De Lorean vb.*) çok çeşitli liderlere uygulanmıştır (Barbuto, 1997: 690; Riggio, 1998: 387-389; Beyer, 1999: 310; Popper, 2000: 729-730; Breuilly, 2011: 480; Smith, 2013: 5; Demircioğlu, 2015: 54). Anılan isimler yirminci yüzyılın bazı koşulları (*kriz*) ile anılmıştır. Öyle ki bu dönem *Karizma Çağı* olarak da adlandırılmıştır (Smith, 1998: 32). Anılan isimlerin bir bütünlük içerisinde kritiği yapıldığında; karizmanın, karizmatik özelliklere sahip bir lider, karizmaya açık veya duyarlı takipçiler ve karizmaya elverişli koşul olarak üç unsurun sonucunda belirginleştikleri görülecektir (Klein ve House, 1995: 183). Karizma kavramının çekici özelliği bulunmakla birlikte, olumsuz yönleri de vardır. Karizmatik liderliğin sınır tanımayan hırsları ve bireysel erkin egemen olduğu karanlık bir tarafı olduğuna da bir vurgu yapılmalıdır (Sankowsky, 1995: 64; Fragouli, 2018: 298-307).

Diğer bir lider odaklı kritiğin toplumsal gelenek üzerinden yapıldığı söylenebilir. Şöyle ki, karizmatik liderlerin karşısında da en büyük dinamik toplumsal gelenektir. Toplumun geleneklerinden korkan insanların zaman içinde istikrarlı kalması veya etkili olması pek olası değildir. Benzer şekilde toplumsal olarak desteklenmeyen değerlerle, yenilik birleştiğinde istikrarsız bir gerilim yaratır. Karizmatik liderler, bu gerilim birleşenini; diğer bir deyişle, yenilik arzusunu temsil eder. Liderlikleri, kendileri için bir denge durumuna ulaşmak için mevcut sosyal gelenekleri bireysel değerleriyle değiştirmeyi amaçlar (Fiol, vd., 1999: 457; İpek, 2021: 73). Kritiğin kabul edilmesi karizmatik liderliğin teorik temellerinin atılmasında ve diğer liderlik teorilerinden ayrımlaştırılmasında öncü olmuştur (Klein ve House, 1995: 183). Bir

diğer öneri ve katkının da lider odaklı olarak teorik kritiğini şöyle yapmak yerinde olacaktır. Liderlerin erki büyük veya sınırlı olabilir ve yasallığı ahlaki, rasyonel veya pratik temellere dayanabilir (Epley, 2015: 7). Liderlik çalışmaları geçtiğimiz yüzyılda bir dizi değerler dizisi aracılığıyla gelişmiştir (Popper, 2000: 729-730). Öyle ki, dönüşümsel liderliği ifade etmesinin özünde karizma kavramı olduğu dahi ileri sürülmüştür (Barbuto, 1997: 689; Aydın, 2009: 261; Töremen, vd., 2015: 28; Özdemir ve Pektaş, 2020: 4). Çeşitli liderlik türlerine (karizmatik, dönüşümcü ve vizyoner gibi) ilişkin teoriler, olağanüstü liderlerin takipçileri üzerinde önemli bir duygusal etki yaratma yeteneğine sahip olduğu görüşünü paylaşmıştır. Ancak bugüne kadar yönetim alanyazınında büyük ölçüde liderlere odaklanılmış, takipçilerin rolünün yanı sıra karizmanın örgütsel bağlamı ihmal edilmiştir. Öte yandan liderlik teorilerini eleştirenler de aynı doğrultuda görüşler bildirerek, Weber'in karizma kavramının toplumsal bir hareketin vücut bulmuş hali olmaktan çıkıp sadece bir yönetim tarzına indirgenildiğini ileri sürmüşlerdir. Diğer bir deyişle, karizma anlayışı Weber'in toplumsal devrim teorisindeki merkezi konumundan çıkarılarak, iş dünyasındaki bireysel özellikleri ve davranışların analizine indirgenildiği görüşü dikkat çekmiştir (Nisbett ve Walmsley, 2016: 2-5). Yine de yirminci yüzyılın başından 1940'ların sonuna kadar büyük adam değerler dizisi liderin etkisinin kaynağı olan olağanüstü özelliklere sahip bir birey olduğu varsayımını yansıtmıştır. Bu nedenle liderlik, keşfedilebilir ve ölçülebilir doğuştan gelen özelliklerin bir toplamı olarak görülmüştür (Popper, 2000: 729-730). Liderliğin, zaman ve mekandan bağımsız olarak yerine getirilmesi gereken bir işlev yansıttığına dair güçlü bir sav ileri sürülmüştür. Aynı zamanda dünya genelinde kurumsal köklere sahiptir. Dolayısıyla liderliğin bir şekilde, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde evrensel olarak kritiği yapılmaktadır. Veya insanlar liderliği ve etkilerini yalnızca görmeyi bekledikleri için görecektir (Hunt, 1999: 132-134). Bu yüzden liderlik üzerine çalışmaların başlangıcı erken döneme kadar tarihlenebilmektedir. Stogdill, 1948 gibi erken bir tarihte, liderleri diğerlerinden ayırabilecek yüz yirmidört liderlik araştırmasını gözden geçirmiştir. Araştırmaların bazıları fiziksel özellikleri incelerken, diğerleri zekâ, kararlılık ve özgünlük gibi özellikleri incelemiştir. Elde ettiği bulguların çoğu birbiriyle çelişmektedir; bir çalışmada tanımlanan özellikler diğerlerinde görülmemektedir. Araştırmalara dayanarak liderlik özellikleri hakkında net, kesin bir açıklama yapmak olanaklı değildir. Özellik araştırmalarının yarattığı hayal kırıklığı, taban tabana zıt bir alan olan durum yaklaşımının önünü açmıştır. Bu da liderliği, liderlik tarzları ve durum değişkenleri arasındaki etkileşim açısından kavramsallaştıran durumsallık modellerine yol açmıştır. Bu araştırmalar genellikle çeşitli liderlik tarzları ile takipçilerin tutum ve davranışları arasındaki korelasyonlar veya farklı liderlik tarzlarından kaynaklanan tutumsal değişkenlere ilişkin karşılaştırmalı bulgular gibi veriler sunmuştur (Popper, 2000: 729-730).

Alanyazından karizma temelinde elde edilen bulguların lider odaklı diğer bir öneri ve katkının kritiği yapıldığında, Weber'in karizmatik lider temelli görüşlerinin öneriler ve katkılar ile güncel ve geçerli olduğu teorik kritiğine ulaşılabilmesi oldukça olasıdır. Çünkü karizma anlayışını şekillendiren başka birçok değişiklik vardır. Bunlar arasında *birincisi*, karizmanın örgütlerde, mekânlarda ve kültürel nesnelere de somutlaşmasına karşın, yeni liderlik yaklaşımı yalnızca karizmatik bireye odaklanmaktadır. Liderlik paradigmasının odak noktasını karizma yerine karizmatik olduğu söylenen birey oluşturmaktadır. *İkincisi*, karizmanın lider davranışı açısından sadece örgüt içi değil hem dışarıdakiler tarafından algısal/atıfsal bir olgu olarak kavramsallaştırılması hem de karizmanın Weber'in sandığından

daha az yoğun bir olgu olarak görülmesi ve dolayısıyla da örgütün yalnızca üst basamaklarında var olamayacağı anlamına gelmektedir (Jayakody, 2008: 482-483). Bu durum karizmatik liderlik karşısındaki soruların yanıtlanmasında, farklı liderlik tanımlanmasında da kolaylık sağlamıştır. Söz gelimi, rasyonel süreçleri vurgulayan geleneksel liderlik teorilerinin aksine, karizmatik liderliğin duygulara ve değerlere vurgu yaptığı belirtilmiştir (Yukl, 1999: 285; Fiol, vd., 1999: 452-453). Böylece liderin gözlemlenen davranışları takipçiler tarafından karizmanın ifadesi olarak yorumlanmasına neden olmuştur (Conger, vd., 2000: 748-749). Bu durumda karizmatik liderler, ilham verici bir vizyonu formüle etme ve ifade etme yetenekleri ile kendilerinin ve misyonlarının olağanüstü olduğu izlenimini besleyen davranış ve eylemleriyle diğer liderlerden ayrılırlar. Böylece bireyler yönetim ortamlarında bu tür liderleri sadece liderin biçimsel erki nedeniyle değil, liderlerinin olağanüstü karakterine ilişkin algıları nedeniyle de takip etmeyi seçmiş olurlar (Conger, vd., 2000: 748-749). Ancak Weber, karizmatik davranışlar için psikolojik bir açıklama getirmemiş olmakla birlikte (Shamir, 1991: 86), karizmatik liderliğin temel davranışlarının teoride, teorinin içeriklerinde ve yeni tartışmalarda farklılık gösterdiği belirtilmiştir (Yukl, 1999: 293). Karizmanın kalıtsal veya doğuştan gelen bir özellik olduğuna inanılmakla birlikte daha çok karizmanın bir bireyin bazı özelliklere sahip olmasını sağlayan bireysel özelliklerin kümesi olduğuna inanılmaktadır (Riggio, 1998: 388).

Karizma, başlangıcından bu yana belirli lider türleriyle yakından ilişkilendirilmiştir (Riggio, 1998: 388). Karizmatik liderlik teorisinde temel davranışlar, yenilikçi bir stratejik vizyon ifade etmeyi, takipçilerin gereksinimlerine duyarlılık göstermeyi, geleneksel olmayan davranışlar sergilemeyi, bireysel riskler almayı ve çevreye duyarlılık göstermeyi (kısıtlamaları, tehditleri ve fırsatları belirleme), çekici bir vizyonu ifade etmeyi, işin ideolojik yönlerini vurgulamayı, yüksek performans beklentilerini iletmeyi, takipçilerine bunları elde edebileceğine dair güveni ifade etmeyi, kendine güven göstermeyi, örnek davranışları modellemeyi ve kolektif kimliği vurgulamayı içermektedir (Yukl, 1999: 293). Öte yandan alanyazında, karizmatik liderlerin gelecek vizyonunu ifade etmesi, vizyona inandırıcılık, bağlılık ve takipçiler için duygu odaklı cesaretlendirme yaratması gibi birkaç spesifik davranış üzerinde (Yukl, 1999: 293) özgüven, hitabet, yüksek enerji, kararlılık, değişim arzusu ve risk alma gibi bireysel özellikleriyle birlikte (House ve Howell, 1992: 82; Javidan ve Waldman, 2003: 230), karizmatik liderin takipçilerine ilham verdiği, erkinin özgürce kabul edildiği, korkudan veya parasal özendirmeden öte, sevgi ve bağlılığın ön plana çıktığı (Tucker, 1968: 735), yüksek motivasyon, lidere ve göreve yönelik olumlu duygulanım, kendine güven, işin anlamlı olması, lider politikalarına katılım ve destek, lidere güven, düşük rol çatışması ve belirsizliği ve yüksek performans kalitesi (Shamir, 1991: 82; House ve Howell, 1992: 82) gibi dinamiklerin üzerinde düşünce birliği bulunmaktadır (Javidan ve Waldman, 2003: 230).

Karizmatik liderliği tanımlayan özellikler önemli teorik ve uygulamalı araştırmaların odak noktası olmuştur. Karizmatik liderlik çalışmalarına yönelik üç geleneksel yaklaşım bulunmaktadır. Yaklaşımlardan *birinci yaklaşım*, karizmatik liderlerle ilişkili bireysel özellikleri ve davranış farklılığını tanımlamaktır. *İkinci yaklaşım*, takipçilerin karizmatik lider algılarını tanımlamaktır. *Üçüncü bir yaklaşım* ise karizmatik bir liderin ortaya çıkmasına katkıda bulunan bağlamsal faktörleri belirlemektir. Bu yaklaşımları kullanan çalışmalar, karizmanın takipçileri ve örgütleri için etkileyici bir gelecek vizyonu sunma, lidere olağanüstü

yetenekler atfeden ve vizyonunu paylaşan takipçileri çekme ve vizyonu etkili takipçi performansını kolaylaştırmak için kullanma yeteneğini içerdiğini göstermektedir (O'Connor, vd., 1995: 530). Bu açıklamalara göre teoride karizmatikliğe yol açan davranışları; bir ideolojiyi dile getirmek, değerlere, kolektif kimliğe gerekçeleriyle birlikte sık sık atıfta bulunan mesajlar ve takipçileri daha iyi bir gelecek durumunu belirleyen barış, özgürlük, düzen, eşitlik gibi değerlerin elde edilmesi gerekliliği savında bulunmak, uzak olan hedefleri belirlemek, davranışsal olarak bu değerlerin rol modelliğine lider olarak örnek olmak takipçilerden yüksek performans beklentilerinin ifade edilmesi takipçilerin hedeflerine ulaşma yeteneğine güven duyulması ve takipçilerin başarı, erk ve bağlılık motivasyonlarını uyandıran davranışlar sergilenmesi olarak sıralamak yerinde olacaktır (House ve Howell, 1992: 82).

Yukarı kısımda sıralanan davranışların yanı sıra karizmatik liderin vizyonunun içeriğini iletme için ifade tarzının kullanımı arasında bir ayrımın olması gerektiği de belirtilmiştir (Yukl, 1999: 293). Bu doğrultuda, karizmatik liderliğin tarafsız çağrışımının altı çizilmektedir. İyi veya ahlaklı, kötü veya ahlaksız karizmatik liderlik arasında bir ayrım yapılamamaktadır. Bu, karizmanın megaloman ve yıkıcı değerlerin hizmetine yol açabileceği anlamına da gelebilmektedir (Popper, 2000: 729-730). Bu kritik olumlu ve olumsuz karizmatik liderler arasındaki farkların olması gerekliliğine değinilmesine neden olmuştur. Büyük bir olasılıkla bu gereklilik teorik olarak karizmanın bireyselleştirilmiş karizmatik liderler ile sosyalleştirilmiş karizmatik liderler ayrımında etken olmuştur. Sosyalleşmiş karizmatik liderler gücü başkalarına hizmet etmek için kullanır, vizyonlarını takipçilerinin gereksinim ve istekleriyle uyumlu hale getirir, açık, iki yönlü iletişimi sürdürür ve ahlaki ölçütlere güvenir. Bunun aksine, bireyselleştirilmiş karizmatik liderler ise gücü yalnızca bireysel kazanç için kullanır, kendi bireysel vizyonlarını özendirir, tek yönlü iletişimi sürdürür (House ve Howell, 1992: 82; Popper, 2000: 729-730). Öte yandan vizyonun, karizmatik liderliğin merkezinde yer aldığı bir kez daha vurgulanmalıdır. Çünkü, karizmatik lider, örgütün geleceğine ilişkin bir vizyon ortaya koyar ve bu vizyon örgütü nasıl değiştirileceğine dair bir çerçeve sunar. Ancak alanyazında karizmatik liderlerin özellikleri, vizyonları ve örgütsel sonuçlar arasındaki ilişkiler hakkında çok az şey bulunduğu da bildirilmiştir (O'Connor, vd., 1995: 530). Yine de karizmatik bir lider için şu önerileri ve katkıları belirtmek gerekmektedir (Strange ve Mumford, 2002: 344);

- Yeni mekanizmalar aracılığıyla bir vizyonu ifade etmek,
- Takipçilerinin eylemlerinin neler olduğunu vizyon etrafında tanımlamak,
- Eylemlerin yönünü, amacını ve benzersizliğini belirtmek,
- Vizyon etrafında takipçileri motive etmek,
- Vizyoner bir kimlik sağlamak,
- Vizyonun sağladığı ortak eylem çerçevesi içinde, insanların faaliyetlerini koordine ederek bütünleştirmek ve
- Vizyona odaklı inançları örgütlemek, örgütsel normları ve yapıları geliştirmek.

Takipçiler: Weber, karizmatik liderlerin etrafına takipçiler toplandığını ve oluşan grubun belirli tanımlanıcı özelliklere sahip olma eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Bu da Weber'in takipçileri, karizmatik bir topluluk olarak bahsetmesine yol açmıştır (Taylor, 2012:

197). Bu alandaki tartışmaların başlangıç noktası Weber'in karizmatik erk üzerine ufuk açıcı bakış açısı olmuştur (Smith, 1998: 32-33). Ancak yine de karizmatik liderin erkinin karşı konulamaz bireysel yeteneklerden kaynaklanıp kaynaklanmadığı tartışılmıştır. Karl Loewenstein'in belirttiği gibi; Almanlar, Hitler'in mavi gözleri ile büyülenmişler miydi? Yoksa gerçekten de kendilerine ait nedenlerle mi onu takip etmeyi seçtiler? Hitler'in erki tamamen bireysel bir yeteneğe mi dayanmaktadır, yoksa bir anlamda toplumsal olarak oluşturulmuş mudur? Aslında bu soruların yanıtı karizmayı tanımlayan bir açıklamada bulunmaktadır. Karizmatik erk ya belirli bireysel türlerin otomatik bir işlevidir veya önceden var olan istek ve inançlara uygun olarak halk tarafından koşullu olarak verilir veya körü körüne takip edilirler veya bilinçli olarak seçilirler (Smith, 1998: 32-33). Görüleceği üzere karizmanın lider üzerindeki atfı tartışmalı olmuş ve lider merkezli kritiği yeniden gerekli kılmıştır.

Lider merkezli bakış açısına yönelik eleştirel kritikler artmıştır. Yaklaşımlar, liderliğin liderin değil takipçilerin gözünde olduğunu ve liderliği takipçilerin tanımladığını ileri sürmektedir. Takipçi merkezli perspektifte genellikle iki liderlik türü tartışılmaktadır; araçsal ve duygusal. Araçsal lider (*alanyazında işlemsel liderlik olarak da adlandırılmaktadır*), bir dizi verili beklenti bağlamında al-ver dinamiklerini sürdüren bir liderdir. Bu bakış açısına göre lider, çaba ve ödül arasında yakın bir bağ kurarak takipçilerinin araçsal beklentilerini karşılayandır. Bu görüş daha çok iş ortamlarındaki liderliğe atıfta bulunmaktadır. İşlemsel liderliğin hesaplanmış araçsal doğasının aksine, diğer liderlik biçimi de duygulara dayanmaktadır (Yukl, 1999: 285; Epley, 2015: 7). Bu ayrıma destekleyici olarak karizma odaklı başka lider örneklerini de vermek gerekir. Söz gelimi, karizmatik liderler, mevcut belirli değerlere ve ölçütlere bağlılığı vurgulayan ideolojik liderlerle farklı davranış kalıpları sergileyeceklerdir. İdeolojik ve karizmatik liderler, karizmatik davranışa (*bir vizyonun ifade edilmesi*) ve/veya takipçi tepkilerine (*takipçilerin lidere bağlı olması*) göre ideolojik davranışlara göre daha belirgin farklılıklar göstereceklerdir. İdeolojik davranışın ayrımcı gücü karşısında karma tür liderler, karizmatik liderlerden çok ideolojik liderlere benzerlik gösterecektir. Bireyselleştirilmiş ve sosyalleştirilmiş liderleri ayırt eden özellikler (*narsisizm, nesnel inançlar vb.*), hem ideolojik hem de karizmatik liderler arasındaki performans veya sonuç gibi farklılıkları açıklamak için kullanılabilir. Liderlerin kariyerlerinin başlarında gözlemlenen davranışları ve takipçi tepkileri, kariyerlerinin sonraki dönemlerinde gözlemlenenlerden farklı olsa da koşulların varlığı gibi olaylar hem karizmatik hem de ideolojik liderler için liderin ortaya çıkış sürecini şekillendirecektir (Strange ve Mumford, 2002: 346-347). Takipçiler koşullar kapsamında sıra dışı davranışlara liderliğin bir parçası olarak tepki verirler ve lidere bir karizma atfederler (Bell, 2013: 83).

Ancak yine de yukarıda belirtilen sürecin karşılığında, liderlik teorilerinden uzaklaşma eğilimi giderek de artmaktadır. Belirtildiği gibi karizmatik liderler diğer liderlerden farklıdır. Çünkü takipçilerinde derin bir değişim yaratma yeteneğine sahiptirler. Bir liderin takipçilerini cezbetme ve motive etme konusundaki başarısının takipçinin kendi gereksinimleri, inançları ve değerleri ile liderin bireysel özellikleri arasında bir ilişki olduğuna dair algısına dayandığı varsayılmıştır (O'Connor, vd., 1995: 530; Fiol, vd., 1999: 452-453). Böyle bir çıkarım ve/veya sonuç karizmatik liderliğin takipçiler ve liderler arasındaki duygusal bağlara verilen en yaygın ismi olarak yerleşmesinde etkili olmuştur (Popper, 2000: 729-730). Diğer bir deyişle, liderlerin takipçileri üzerindeki etkileri ile ilgilenen önceki liderlik teorilerinin aksine

karizmatik teoride, bilişler ve görevle ilgili davranışlar, bağımlı değişken olarak takipçilerin lidere olan duygusal bağlılığı, takipçilerin duygusal ve motivasyonel uyarılması, takipçilerin misyona ilişkin değerliliklerinin artırılması ön plana çıkmaktadır (House ve Howell, 1992: 82; O'Connor, vd., 1995: 530). Karizmatik liderliğin Weber tarafından teorik temelini atılmış ve/veya kendisi tarafından açıklanmış olması, hangi liderlerin karizmatik olduğu ve onları böyle yapanın ne olduğu sorularının yanıtlarında kolaylık sağlamıştır (Tucker, 1968: 732). Liderin ortaya çıkma koşullarının temel argümanları hatırlandığında; kargaşa dönemlerinde insanlar kendilerini çaresiz, endişeli ve hüsrana uğramış hissettiğinde, önceden kabul edilmiş çözümler ve düzenlemelerin artık işe yaramadığı durumlarda, insanların güçlü görünen ve net bir yön duygusuna sahip olan birini aramaları son derece anlamlı olacaktır. Bu nedenle, özgüveni yüksek ve hem mevcut duruma anlam veren hem de mevcut durumdan kurtuluş vaadi sağlayan bir vizyona sahip birisini onayacaklardır (Shamir ve Howell, 1999: 259-261). Kabul edilenler de karizmatik lider olarak anılacaktır (Mio, vd., 2005: 287). Böyle olmuş olsa da Weber karizma kavramını, takipçilerin lider hakkındaki özel yeteneklerle donatılmış algılarından kaynaklandığı görüşüne dayandırmıştır (Barbuto, 1997: 690). Karizma genellikle bir bireyin diğerinde algıladığı bir özelliktir. Ancak belirli davranışlara, özelliklere veya bireysel özelliklere doğrudan atıfta bulunmadan bu algıyı tanımlamakta zorluk yaşanması yaygındır. Takipçilerin bir lidere karizmatik özellikler atfetmesi, liderin davranışı, uzmanlığı ve koşulların özellikleri tarafından ortaklaşa belirlenmesinde bulunmaktadır (Bell, 2013: 83).

Bu doğrultuda karizmatik liderlik, yüksek özgüvene ve net bir vizyona sahip bireyler olarak tanımlanmaktadır. Karizmatik liderler konusunda gerçekçi kalarak alışılmadık davranışlarda bulunan ve bir değişimci olarak hareket eden, temel davranışları arasında rol model olan, imaj oluşturan, hedef belirleyen, güven oluşturan ve takipçilerin motivasyonlarını uyandıran rollere sahip olduğu kabul edilen (House ve Howell, 1992: 82; McLaurin ve Al Amri, 2008: 15), bireysel ve sosyal değerler arasında yeni bir uyum yaratmak için takipçilerin inançlarını ve tercihlerini değiştirebilen güce sahiptir (Fiol, vd., 1999: 457). Sıralanan bu açıklamalar temelinde, karizmatik liderlik, takipçileri üzerindeki etkileri açısından ele alındığında, takipçilerin benlik saygısını lider tarafından ifade edilen vizyon ve misyona bağlı hale getirme, liderler ve takipçiler arasındaki bir etkileşim, liderin değerlerinin ve hedeflerinin takipçiler tarafından içselleştirilmesi, değerlere ve hedeflere güçlü bireysel veya ahlaki bağlılık, karizmatik liderliğin etkinliği ve takipçilerin kolektif çıkarlarını bireysel çıkarların üstünde görme açıklaması ortaya çıkmaktadır ve karizmatik liderliğin takipçilerin benlik ve motivasyonları üzerindeki etkinin derecesine bağlı olduğu sonucuna da ulaşılmaktadır (Shamir ve Howell, 1999: 259).

Öneri ve katkı olarak, benlik kavramı ve motivasyonel etkinin derecesine dayanarak, karizmatik liderlerin takipçileri üzerinde yapması gerekenleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Shamir, 1991: 91-92);

- Takipçilerin çabalarının değerini artırması,
- Takipçilerin öz yeterliliklerinin güçlendirilmesi,
- Hedeflere ulaşmanın anlamlılığını ve hedeflerin nasıl gerçekleştirildiğini göstermesi ve
- Takipçilerin bağlılığının (koşulsuz bağlılık; bireysel veya ahlaki bağlılık) artırılması.

Weber'in, karizmatik otoriteye ilişkin çalışmalarda takipçilerin karizmatik lideri özel güçlerle donatılmış olarak tanınmasının önemini vurgulamış olması ve bu şekilde tanınması, karizmatik otoriteyi sosyal ve psikolojik dinamiklerinde merkezi bir unsur olarak görse de takipçilerin bilişsel mekanizmaların nadiren tartışıldığına ilişkin bir kritiği, alanyazın eksikliği olarak görmek gerekmektedir (Schjoedt, vd., 2011: 119-120). Yine de liderlerin karizmatik olarak kabul edilmesi, takipçilerinin lideri önemsemesine bağlıdır. Diğer bir deyişle, koşulların varlığı ön unsurlardan birisi olmuş olsa da takipçiler lideri önemsemediğinde karizma kavramı, lidere atfedilemeyecektir. Bu durumda karizmaya en açık veya duyarlı takipçileri ayıran özellikler nelerdir? sorusunun kritiğinin yapılmasına yönlendirdiği için, karizmatik liderlik alanyazını bu soruya üç farklı yanıt karşımıza çıkarmaktadır. Bunlardan *birincisi*, karizmaya en açık veya duyarlı olan takipçilerin savunmasız oldukları ve/veya yön veya psikolojik arayış içinde oldukları; *ikinci* yanıt karizmatik ilişkilerde takipçilerin zayıf olmadığını, aksine liderlerinin vizyon ve tarzıyla uyumlu ve rahat olduklarını; *üçüncü* yanıt ise, tüm takipçilerin, farklı olmadığıdır (Klein ve House, 1995: 185).

Koşullar: Weber'in görüş ve düşüncelerinde, karizmatik lider kriz koşullarında ortaya çıkmaktadır (Levay, 2010: 127). Bilindiği üzere kriz, her türlü toplumların/örgütün yaşamını tehdit eden, neden, sonuç ve çözüm araçlarının belirsizliği ve kararların etkili olduğu inancıyla karakterize edilen, düşük olasılıklı, yüksek etkili bir olay (Bligh, vd., 2004: 211-212) olarak tanımlandığı için Weber'i takiben birçok yazar, karizmatik liderliğin kriz, çalkantı ve stres zamanlarında ortaya çıkma eğiliminde olduğunda ortak düşünce içerisindedirler (Shamir ve Howell, 1999: 259; Arabacı, 2014: 195; Ceylan ve Yöndem, 2021: 292-304). Diğer bir deyişle kriz, karizmatik liderliğin ortaya çıkması için elverişli koşullar yaratmaktadır (Bell, 2013: 83).

Karizmatik liderliğe yönelik artan ilginin birisi de karizmatik liderlerin belirsiz ve çalkantılı durumlarda göreceli olarak daha fazla kabul görmeleridir (Özdemir ve Pektaş, 2020: 4). Kabul edilen bu koşulların daha ayrıntılı kritiğini kriz ve kaosu durumlar, takipçilerin görevlerinin ideoloji ile ilişkilendirilmesi, mevcut koşullarda tatminsizlik duygusunun yoğun biçimde yaşanması, gerçekte mevcut olmayan sorunların yapay olarak yaratılmış olması, geleneksel iş görme yol ve yöntemlerinin eski önemini yitirmiş olması, takipçilerin kimlik, hedef ve değerlerinin liderin vizyonu ile uyumlu olması, örgüte bağlılığı sağlayan bir misyonun var olması, örgütte çok sayıda insanın yetersizlik, korku, pişmanlık, suçluluk, düşmanlık gibi duygular yaşıyor olması, bastırılmış duygu ve tepkileri harekete geçirecek bir hedefin var olması gibi yapmak yerinde olacaktır (Günçavdı, 2017: 23).

Yukarı kısımda sıralananlara karşın Weber, karizmatikliğin belli bir süre sonra başarısız olmasının nedenini yine toplumların/örgütlerin kriz koşullarında ortaya çıkmalarına bağlamıştır. Böyle dönemlerde ortaya çıkan karizmatik liderler toplumda radikal bir değişim çabası içine girerler. Eğer karizmatik liderler, toplumsal değişim vaadini gerçekleştirecek bir etki yaratmada istikrarsız olurlarsa, takipçilerini kaybetmeye başlarlar (Kaya, 2014: 94; Karasoy ve Yenikaynak, 2021: 234). Ancak koşulları sadece kriz kavramı ile sınırlamak yerine planlı ve olağan koşullarda tanımlayan değişim, yenilik gibi kavramlar da düşünmenin kritiği olarak ele alınmalıdır.

SONUÇ

Karizma kavramının kökenlerine ilişkin bulguların kritiği sürmüştü olsa da Weber'in görüş ve düşünceleri, karizma üzerindeki kritiğin temelini oluşturmaktadır. Her ne kadar karizma kavramı, Weber'in yirminci yüzyılın başlangıcına tarihlense de alanyazından ulaşılan kaynaklar üzerinden karizma kavramına eleştiri, öneri ve katkılar temellinde kritiğinin yakın tarihlere (2003, 2004, 2006, 2008, 2009, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2020, 2021, 2022) kadar sürdüğü/sürebileceği kritiği yapılabilir. Araştırma kapsamında alanyazında, karizmanın, karizmatik özelliklere sahip bir lider, karizmaya açık ve duyarlı takipçiler ve karizmaya uygun koşullar gibi üç farklı unsurların birlikteliğini anlatan bir kavram olduğu üzerindeki kritiğinin sürdürdüğünü vurgulamak gerekmektedir. Diğer bir deyişle, karizma, karizmatik özelliklere sahip bir lider ile onun karizmaya açık takipçileri arasındaki, karizmayı sağlayan koşullardaki ilişkide yatmaktadır. (Klein ve House, 1995: 184). Alanyazında, her üç unsur üzerinden farklı eleştiri, öneri ve katkı odaklı farklı düşünce kritiğinin yapıldığı görülmektedir. Karizma kavramına olan güncel ilginin koşullar (*kriz/değişim/yenilik*) bağlamında aranması gerektiği vurgulanabilir. Çünkü dünyada koşulların (*kriz/değişim/yenilik*) güncelliğini koruyarak, dünya genelinde sürdürüldüğü/süreceği düşünüldüğünde, karizma kavramına atfedilen bireylerin olması da kritiği kabul edilebilecektir. Böylece karizma kavramının atfedileceği bireylerin sadece bir topluma, örgüte, zamana veya mekana bağlı olarak değil, lider olarak özelliklerinin yeniden tasarımı, takipçilerinin bağlılığını artıracak unsurların neler olduğu veya olması gerektiği, koşullarının sadece krizlerde değil değişim ve yenilik gibi planlı davranışlarda da olabileceği kritiğine ulaşılabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada içerisinde sunduğumuz verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimizi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumuzu, çalışmada yararlandığımız eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimizi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımızı, çalışmanın özgün olduğunu bildiririz. Aksi bir durumda aleyhimize doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimizi beyan ederiz.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu makale iki yazar tarafından hazırlanarak eşit katkı oranları ile ortaya konulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, M. (2016). "Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (8), 275-295.
- Arabacı, İ. B. (2014). "Okul Müdürlerinin Karizmatik Liderlik Özellikleri ile Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki". *Turkish Journal of Educational Studies*, 1 (1), 192-221.

- Aşkun, İ. C. (1971). "Karizma ve Atatürk'ün Önderliğindeki Gelişimi". *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 7 (1), 56-69.
- Aydın, D. G. (2018). "Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Weber'in İz sürümü: Rasyonel ve İrrasyonel Değerler". *Bilig*, (94), 29-50.
- Aydıntan, B. (2009). "Ruhsal Zekânın Dönüştürücü Liderlik Üzerine Etkisini Araştıran Uygulamalı Bir Çalışma". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (2), 257-274.
- Barbuto, J. E. (1997). "Taking The Charisma Out of Transformational Leadership". *Journal of Social Behavior and Personality*, 12 (3), 689-697.
- Bars, M. E. (2020). "Max Weber'in Otorite Tanımı Çerçevesinde Türk Destan Kahramanlarına Farklı Bir Bakış Denemesi: Oğuz Kağan Örneği". *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (22), 251-266.
- Bass, B. M. (1999). "On The Taming of Charisma: A Reply to Janice Beyer". *Leadership Quarterly*, 10, 541-553.
- Bell, R. M. (2013). "Charismatic Leadership Case Study with Ronald Reagan As Exemplar". *Emerging Leadership Journeys*, 65 (1), 83-91.
- Beyer, J. M. (1999). "Taming and Promoting Charisma to Change Organizations". *The Leadership Quarterly*, 10 (2), 307-330.
- Bligh, M. C., J. C. Kohles ve J. R. Meindl (2004). "Charisma Under Crisis: Presidential Leadership, Rhetoric, and Media Responses Before and After The September 11th Terrorist Attacks". *The Leadership Quarterly*, 15 (2), 211-239.
- Breuilly, J. (2011). "Max Weber, Charisma and Nationalist Leadership". *Nations and Nationalism*, 17 (3), 477-499.
- Conger, J. A., R. N. Kanungo ve S. T. Menon (2000). "Charismatic Leadership and Follower Effects". *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 21 (7), 747-767.
- Çaycı, B. ve C. Aktaş (2018). "Medya Çağında Weberyen Karizma ve Şöhretin Analjisi". *TRT Akademi*, 3 (6), 654-676.
- Ceylan, A. ve G. Yöndem (2021). "Kriz Yönetiminde Liderlik ve Karizmatik Liderlik Özelliklerinin Kriz Yönetimine Etkisi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (79), 292-304.
- Demir, C. ve R. Yirci (2021). "Okul Müdürlerinin Karizmatik Liderlik Özelliklerinin Okulların Kurumsal İtibarına Etkisi". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (3), 234-256.
- Demircioğlu, E. C. (2015). "Karizmatik Liderliğin Yönetimsel Açısından Değerlendirilmesi". *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 52-69.
- Eatwell, R. (2006). "The Concept and Theory of Charismatic Leadership". *Totalitarian Movements and Political Religions*, 7 (2), 141-156.

- Edizler, G. (2010). "Karizmatik Liderlikte Duygusal Zekâ Boyutuyla Cinsiyet Faktörüne İlişkin Literatürel Bir Çalışma". *Selçuk İletişim*, 6 (2), 137-150.
- Eliaeson, S. (2000). "Max Weber's Methodology: An Ideal-Type". *Journal of The History of The Behavioral Sciences*, 36 (3), 241-263.
- Epley, J. L. (2015). "Weber's Theory of Charismatic Leadership: The Case of Muslim Leaders in Contemporary Indonesian Politics". *International Journal of Humanities and Social Science*, 5 (7), 7-17.
- Eşki, H. (2010). "Bugünü Anlamak İçin Max Weber'i Yeniden Okumak". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6 (11), 187-198.
- Fiol, C. M., D. Harris ve R. House (1999). "Charismatic Leadership: Strategies for Effecting Social Change". *The Leadership Quarterly*, 10 (3), 449-482.
- Fragouli, E. (2018). "The Dark-Side of Charisma and Charismatic Leadership". *Business and Management Review*, 9 (4), 298-307.
- Günçavdı, G. (2017). "Karizmatik Liderlik: Alan Yazın Taraması". *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, (Ek 1), 21-34.
- Güzeler, F. B. ve Z. Arkan (2022). "Zekeriyâ Tâmir'in El-A'dâ' Adlı Öyküsünün Türkçe Çevirisinde Değiş Kaydırmaları". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (4), 1241-1252.
- House, R. J. ve J. M. Howell (1992). "Personality and Charismatic Leadership". *The Leadership Quarterly*, 3 (2), 81-108.
- Hunt, J. G. (1999). "Transformational/Charismatic Leadership's Transformation of The Field: An Historical Essay". *The Leadership Quarterly*, 10 (2), 129-144.
- İpek, İ. (2021). "Türkiye'de Siyasetin Kutuplaşması ve Karizmatik Otorite". *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 17 (1), 65-80.
- Javidan, M. ve D. A. Waldman (2003). "Exploring Charismatic Leadership in The Public Sector: Measurement and Consequences". *Public Administration Review*, 63 (2), 229-242.
- Jayakody, J. (2008). "Charismatic Leadership in Sri Lankan Business Organizations". *Journal of Management Development*, 27 (5), 480-498.
- Karaarslan, Ü. (2018). "Max Weber'e Göre Liderliğin Dönüşümü Çeşitleri ve Geleneksel Liderliğin Dönüşümü". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5 (12), 334-347.
- Karasoy, H. A. ve M. Yenikaynak (2021). "Weberyen Bürokrasi Bağlamında Türkiye'de İç Güvenlik Bürokrasisi". *Politik Ekonomik Kuram*, 5 (2), 231-240.
- Kaya, A. (2014). "Bourdieu'nun Materyalist ve Siyasal Din Okuması Üzerine". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2), 85-96.
- Kıral, B. (2020). "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi". *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 170-189.

- Klein, K. J. ve R. J. House (1995). "On Fire: Charismatic Leadership and Levels of Analysis". *The Leadership Quarterly*, 6 (2), 183-198.
- Levay, C. (2010). "Charismatic Leadership in Resistance to Change". *The Leadership Quarterly*, 21 (1), 127-143.
- McLaurin, J. R. ve M. B. Al Amri (2008). "Developing An Understanding of Charismatic and Transformational Leadership". *Allied Academies International Conference. Academy of Organizational Culture, Communications and Conflict. Proceedings*, 13 (2), 15-19.
- Milosevic, I. ve A. E. Bass (2014). "Revisiting Weber's Charismatic Leadership: Learning from The Past and Looking to The Future". *Journal of Management History*, 20 (2), 224-240.
- Mio, J. S., R. E. Riggio, S. Levin ve R. Reese (2005). "Presidential Leadership and Charisma: The Effects of Metaphor". *The Leadership Quarterly*, 16 (2), 287-294.
- Nisbett, M. ve B. Walmsley (2016). "The Romanticization of Charismatic Leadership in The Arts". *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 46 (1), 2-12.
- O'Connor, J., M. D. Mumford, T. C. Clifton, T. L. Gessner ve M. S. Connelly (1995). "Charismatic Leaders and Destructiveness: An Historiometric Study". *The Leadership Quarterly*, 6 (4), 529-555.
- Özdemir, G. (2014). "Weberyan Anlamda Türklerde Otorite ve Meşruiyet İlişkisi (15. Yüzyıl Osmanlı Dönemine Kadar)". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9 (2), 69-90.
- Özdemir, M. ve V. Pektaş (2020). "Conger-Kanungo Karizmatik Liderlik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlama Çalışması". *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 2-18.
- Popper, M. (2000). "The Development of Charismatic Leaders". *Political Psychology*, 21 (4), 729-744.
- Riesebrodt, M. (1999). "Charisma in Max Weber's Sociology of Religion". *Religion*, 29 (1), 1-14.
- Riggio, R. E. (1998). "Charisma". *Encyclopedia of Mental Health*, 1, 387-396.
- Sak, R., İ. T. Şahin-Sak, Ç. Öneren-Şendil ve E. Naz (2021). "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi". *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4 (1), 227-256.
- Sankowsky, D. (1995). "The Charismatic Leader as Narcissist: Understanding The Abuse of Power". *Organizational Dynamics*, 23 (4), 57-71.
- Shamir, B. (1991). "The Charismatic Relationship: Alternative Explanations and Predictions". *The Leadership Quarterly*, 2 (2), 81-104.
- Shamir, B. ve J. M. Howell (1999). "Organizational and Contextual Influences on The Emergence and Effectiveness of Charismatic Leadership". *The Leadership Quarterly*, 10 (2), 257-283.
- Smith, D. N. (1998). "Faith, Reason, and Charisma: Rudolf Sohm, Max Weber, and The Theology of Grace". *Sociological Inquiry*, 68 (1), 32-60.

- Smith, D. N. (2013). Charisma Disenchanted: Max Weber and His Critics. In *Social Theories of History and Histories of Social Theory*. (Ed. Harry F. Dahms). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- Schjoedt, U., H. Stødkilde-Jørgensen, A. W. Geertz, T. E. Lund ve A. Roepstorff (2011). "The Power of Charisma-Perceived Charisma Inhibits The Frontal Executive Network of Believers in Intercessory Prayer". *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 6 (1), 119-127.
- Strange, J. M. ve M. D. Mumford (2002). "The Origins of Vision: Charismatic Versus Ideological Leadership". *The Leadership Quarterly*, 13 (4), 343-377.
- Swedberg, R. (2003). "The Changing Picture of Max Weber's Sociology". *Annual Review of Sociology*, 29 (1), 283-306.
- Şahin, M. M. (2020). "Max Weber'de Modernlik, Karizma ve Gündelik Hayat". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (2), 278-303.
- Taylor, J. (2012). "Max Weber Revisited: Charisma and Institution at The Origins of Christianity". *Australian E-Journal of Theology*, 19 (3), 195-208.
- Terlouw, K. (2010). "Charisma and Space". *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 10 (3), 335-348.
- Tucker, R. C. (1968). "The Theory of Charismatic Leadership". *Daedalus*, 731-756.
- Töremen, F., H. Demir ve A. Korkut (2015). "Karizmatik Liderlik İletişim Ölçeğini Türk Kültürüne Uyarlama Çalışması". *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 3 (2), 27-40.
- Yolcu, İ. U. (2017). "Girişimcilik ve Liderliğe Farklı Bir Bakış: Girişimci Liderlik". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (60), 182-195.
- Yukl, G. (1999). "An Evaluation of Conceptual Weaknesses in Transformational and Charismatic Leadership Theories". *The Leadership Quarterly*, 10 (2), 285-305.
- Yüksel, M. M. (2022). "Max Weber'de Otorite Tipleri". *Theosophia*, 5, 143-158.
- Zeybekoğlu, S. ve Y. S. Alkan (2021). "Max Weber'in Bürokrasi Modeli: Bir Yeniden Okuma Denemesi". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 651-681.

EXTENDED ABSTRACT

This study aims to investigate the criticisms, suggestions and contributions to the concept of charisma based on Weber's views and ideas. For this aim, a dual integrated qualitative method, namely research questions and document analysis, was followed. For the answers to the research questions, the findings of the studies on Weber's charisma concept in the literature were investigated. Document analysis was used to systematise the findings and theoretically critique the criticisms, suggestions and contributions to the concept of charisma. The critique of the findings showed that charisma is centered on three elements such as leader, followers and conditions to which charisma is attributed. Although the critique of the findings on the origins of the concept of charisma has continued, Weber's views and ideas have been seen to form the basis of the critique on charisma. Although the concept of charisma has been

generally accepted by dating it to the beginning of Weber's twentieth century, it is observed that the criticism of the concept of charisma on the basis of criticism, suggestions and contributions to the concept of charisma has continued until recent dates. It is thought that this situation shows interest in the concept of charisma as the conditions (crisis/change/innovation) in the world remain up to date. More detailed information about the study is given below. In other words this study aims to investigate the criticisms, suggestions and contributions to the concept of charisma based on Weber's views and ideas. Thus, a closer look at Weber's concept of charisma and its theoretical critique is attempted. In line with the aim, a dual integrated qualitative method, namely research questions and document analysis, was followed. For the answers to the research questions, the findings of the studies on Weber's charisma concept in the literature were consulted. Document analysis was used to systematise the findings and theoretically critique the criticisms, suggestions and contributions to the concept of charisma. As it is known, document analysis is a systematic method that can be defined as the collection, review, questioning and analysis of various documents as the primary source of research data and is used to examine and evaluate all documents, including printed and electronic materials. Below are the research questions prepared in accordance with the purpose of this research and the steps and content of the document analysis method.

Based on the existing literature, the following research questions were designed to determine the criticisms, suggestions and contributions to the concept of charisma on the basis of Weber's views and thoughts.

- What are the debates on the origin of the concept of charisma?
- How did Weber handle his views and thoughts on the concept of charisma?
- How and in which direction are the criticisms against Weber's concept of charisma, on what basis and how are the suggestions and contributions made to support that the concept of charisma is current and valid?

The studies on Weber's charisma concept were reviewed through the literature. Document analysis method was used for the theoretical critique of the findings obtained during the scanning phase. Document analysis stages were followed as follows.

- Accessing documents; accessing the studies published on charisma in the literature;
- Checking the originality; translating the theoretical English sources in the literature on charisma into Turkish;
- Understanding the documents; differentiation of theoretical findings;
- Evaluating/criticising the findings; systematising the findings for theoretical critique;
- Using the findings; criticisms, suggestions and contributions to the concept of charisma; theoretical critique of the concept of charisma on the basis of systematised topics such as the origin of charisma, Weber's views, leader, followers and conditions.

Although the criticism of the findings on the origins of the concept of charisma has continued, Weber's views and thoughts constitute the basis of the criticism on charisma. Although the concept of charisma is dated to the beginning of Weber's twentieth century, according to the

literature, criticisms, suggestions and contributions to the concept of charisma have continued until recent times. (2003, 2004, 2006, 2008, 2009, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2020, 2021, 2022). Within the scope of the research, it is seen that charisma is a concept that describes the combination of three different elements such as a leader with charismatic characteristics, followers and favorable conditions. In the literature, it is seen that different criticisms, suggestions and contributions have been made on the basis of these three elements. It can be emphasised that the current interest in the concept of charisma should be sought in the context of conditions (crisis/change/innovation). As long as the conditions in the world (crisis/change/innovation) remain current, there will be individuals to whom the concept of charisma is attributed. Thus, it can be criticised that the individuals to whom the concept of charisma will be attributed are not only dependent on a society, organisation, time or place, but also on the redesign of their characteristics as leaders, what are or should be the elements that will increase the loyalty of their followers, and that their conditions can be not only in crises but also in planned behaviours such as change and innovation.